

ДИСКУСИОНЕН КЛУБ

ФІЛОСОФСЬКЕ ПОДАННЯ ПСИХІКИ В АСПЕКТІ ПРОБЛЕМИ ЄДНОСТІ (ЦІЛІСНОСТІ) ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФІЇ І МЕТОДОЛОГІЇ НАУКИ

І. В. Єршова-Бабенко

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри мистецтвознавства і загальногуманітарних дисциплін,
Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, Україна
chokaiv@gmail.com
ORCID 0000-0002-2356-5080

DOI: [https://doi.org/10.34017/1313-9703-2023-1\(21\)-2\(22\)-74-82](https://doi.org/10.34017/1313-9703-2023-1(21)-2(22)-74-82)

Анотація

Ірина Єршова-Бабенко. Філософското представяне на психиката в аспекта на проблема за единството (целостта) на личността във философията и методологията на науката. Статията съдържа размишления върху проблема за несъответствието между естественото единство на човека, което се предлага да се дефинира чрез понятието "(мозък/психика) – (ум/съзнание...)", като се имат предвид всички други компоненти, които обикновено се включват в понятието "психика", и съвременните методологични изследвания на човека в науката и философията, които са фокусирани върху изучаването само на отделни части от това единство и поради това не могат да го обхванат. Авторът въвежда нов концептуален модел (философски принцип) на нелинейната цялост "цяло в цялото", който помага за изследване на нелинейността, сложността и нестабилността като характерни черти на предлаганата концепция. Основата на изследването е психосинергичната теория на психиката, тъй като именно синергетиката разполага с мощен методологичен арсенал за изучаване на сложността, нестабилността и хаоса, присъщи на отворените динамични самоорганизиращи се среди.

Ключови думи: понятие "(мозък/психика) – (ум/съзнание...)", човешко единство, нелинейна цялост, "цяло в цялото", синергетика, психосинергетика, нелинейност, сложност, "дигитално общество", "дигитален субект"

Анотація

Ірина Єршова-Бабенко. Філософське подання психіки в аспекті проблеми єдності (цілісності) людини у філософії і методології науки. Стаття містить міркування і роздуми щодо проблеми розбіжності поміж природною єдністю людини, яку пропонується визначити через концепт "(мозок / психіка) – (розум / свідомість ...)", маючи на увазі і всі інші складові, які прийнято включати в поняття "психіка", та сучасними методологічними дослідженням людини у науці і філософії, які зосередженні на вивченні лише окремих частин цієї єдності і завдяки цьому не можуть її схопити. Автором введена нова концептуальна модель (філософський принцип) нелінійної цілісності "ціле в цілому", яка допомагає вивчати нелінійність, складність і нестійкість у якості характерних ознаки запропонованого концепту. Основною для дослідження виступає психосинергетична теорія психіки, оскільки саме синергетика

має потужний методологічний арсенал для вивчення складності, нестійкості і хаотизації, які притаманні відкритим динамічним середовищам, що самоорганізуються. Ці складові концепту "(мозок / психіка) – (розум / свідомість ...)" і формують природну цілісність людини.

Ключові слова: концепт "(мозок / психіка) – (розум / свідомість ...)", єдність людини, нелінійна цілісність, "ціле в цілому", синергетика, психосинергетика, нелінійність, складність, "цифро-соціум", "цифро-суб'єкт"

Abstract

Irina Yershova-Babenko. Philosophical representation of the psyche from the perspective of the problem of the unity (integrity) of the human in the philosophy and the methodology of science. The article expresses reasoning and reflection on the problem of discrepancy between the natural unity of a person, which it is proposed to define through the concept of "brain-psyche-(reason / consciousness ...)", bearing in mind all other constituents, which it is customary to include in the concept of "psyche" and modern methodological research of human in science and philosophy, which focus on studying only individual parts of this unity and because they cannot capture it. Also introduced is a new conceptual model (philosophical principle) of non-linear integrity "whole-in-whole", which helps to study nonlinearity, complexity and instability as characteristic features of the proposed concept. The basis for research is psychosynergistic theory of psyche, since it is the synergetics that has a powerful methodological arsenal for studying complexity, instability and chaotization inherent in open, dynamic environments of self-organizing. These are the constituents of the concept "(brain / psyche) – (reason / consciousness ...)", which form the natural unity of person.

Key words: concept "brain-psyche-(reason / consciousness ...)", unity of a person, nonlinear integrity, "whole in whole", synergetics, psychosynergetics, nonlinearity, complexity, "digital-society", "digital-subject"

Постановка проблеми. Тема єдності людини в статті розкривається крізь призму міркувань про те, що людина народжується у певній природній єдності (цілісності). З одного боку, вона сама і є такою. З іншого боку, така єдність (цілісність) є поєднанням мозкової і психічної діяльності людської істоти, якою вона користується, подеколи навіть не усвідомлюючи цього ані в дитинстві, ані в дорослому віці. Таким чином, ми маємо на увазі те, що використовується людиною у вигляді Мислення, а також у вигляді інших проявів розумової, психічної діяльності. Однак, в силу історично об'єктивних причин, цю єдність прийнято розділяти як в науково-дослідних, так і в соціально-практичних цілях. Саме так відбувалося і, на жаль, відбувається досі в психологічних і філософських дослідженнях, в уявленнях про мозок, психіку та особистість.

Подеколи, в уявленнях і теоретичній практиці виникає й розбіжність поміж відтворенням самого феномену природної єдності, що властива людині, і методологією конкретних досліджень цієї єдності в гуманітарних науках. Наукові дисципліни (психологія, нейрофізіологія, соціологія, педагогіка і багато інших) переважно зорієнтовані, насамперед, на філософський принцип (концептуальну модель) "частина-ціле".

Натомість ми намагаємося показати, що наука за допомогою здобутків психосинергетики у даний час до певної міри готова змінити свої методологічні позиції у бік застосування більш дієвої концептуальної моделі відтворення визначеної проблеми: моделі "ціле-в-цілому", яка, на нашу думку, більш коректно виражає складну цілісність (єдність) самої людини і тієї цілісності, у якій вона "функціонує" протягом свого життя. Ця єдність і виражена нами концептом "(мозок / психіка) – (розум / свідомість ...)". Мається на увазі те, що цей концепт може містити в

собі й усі інші складові, які прийнято включати в поняття "психіка". Завдання вивчення єдності людини і єдності, якою вона користується у житті, реалізується через подання кожної складової як нелінійної і складної, а самого концепту як такого, що складається, у свою чергу, з інших нелінійних і складних складових – мозку, психіки і інших, що включаються сучасною наукою в поняття "психіка" (Єршова-Бабенко, 2005, 2019).

Таким чином, **метою статті** є вивчення концепту "(мозок / психіка) – (розум / свідомість ...)", який дозволяє охопити природну єдність людини, що стає необхідним для сучасних досліджень людини у філософії і методології науки в аспекті її інтелектуальної (психічної) діяльності.

Водночас, це питання розглядається і в рамках запропонованої нами гіпертеорії психіки як психосинергетичного об'єкту (Єршова-Бабенко, 2019а; 2019б).

Виклад основного матеріалу. Гіпертеорія психіки як синергетичного об'єкту, середовища/системи синергетичного порядку була запропонована нами у праці "Методологія дослідження психіки як синергетичного об'єкту" (1992). Її розробка була пов'язана з певною методологічною кризою в філософії і методології науки, і у психології, які представляли психіку в межах і з позицій відомої "теорії відображення". Традиційне уявлення про психіку людини у 80-90 рр. ХХ ст. як певного феномену, який, з одного боку, має відношення до явищ природи (вважається її продуктом), тобто, належить до матеріальних об'єктів, а, з іншого боку – до ідеальних об'єктів, свідчили про певну філософську і наукову проблему, яка мала знайти своє рішення у теорії пізнання (епістемології). Теоретична конкретизація, що була характерна для марксистської філософії, здійснювалась на встановленні основного закону психічного розвитку, що передбачав перехід від сенсорно-перцептивного відображення у тварини до пізнання і мислення у людини. Але, як вже в той час зазначали дослідники (А. П. Сабоцук, Б. Ф. Ломов та ін.), цей перехід є неможливим (Сабоцук, 1990; Ломов, 1999). Тому що факти, які були в розпорядженні психології і семіотики на той час і методологічні установки того періоду суперечили цій ідеї, тому що вони показували, що основоположні компоненти мислення не можуть бути однозначно виведеними лише з суспільно-історичної діяльності (Сабоцук, 1990, с. 6).

Вирішенню цих проблем визначення психіки і природи психічного мав би покласти край так званий системний підхід, що отримав розвиток в останній чверті ХХ ст. З позицій цього підходу затверджувалася системність психіки і необхідність розробки комплексного підходу до вивчення людини, який міг би вивчати її унікальні характеристики в різноманітті її зв'язків з навколишнім середовищем (Олійник, 2021). Але постнекласичний етап розвитку науки показав, що рішення цієї проблеми не знаходиться на шляху простої інтеграції наукових методів і стратегій. Позиції системного підходу, відповідаючи на одні питання, не до кінця відповідали на інші в розробці філософського подання психіки (повний огляд див. в Єршова-Бабенко, 1992, 2001). Затребуваним виявився підхід, в якому психічне розглядалося з позицій теорії змін і дисипативних систем І. Пригожина (1947; Ніколіс, Пригожін, 1979) і теорії самоорганізації / синергетики Г. Хакена (2001; 2015), демонструючи роль самоорганізації та нелінійності, складності та цілісності в поданні психіки. Пропонована цим підходом єдність концептуальних, наукових позицій базувалася на основі психомірної нелінійної складності людини і її поведінки, аналогічної складності світу, що створюється у вигляді психічної, психомірної, суб'єктивної, зокрема, й соціальної реальності людини. Методологічно це призвело до розвитку трансдисциплінарних досліджень, які виходять за межі окремої наукової дисципліни, тобто, таких, що здійснюються лише у середовищі гуманітарних або природничих наук. Виникла потреба у нових типах і моделях досліджень психічного і психомірного в людині та в її поведінці, які поєднують гуманітарні та природничі блоки дисциплін, включаючи також медицину, техніку і мистецтво. На початку ХХІ ст. очевидним став факт посилення ролі філософського знання і необхідності розвитку практичної філософії як наукової інтуїції (Добронравова, 2011).

Саме на це і була спрямована наша психосинергетична теорія (гіпертеорія психіки), згідно з якою психіка з позиції природності цього явища трактується як середовище / система певного класу – відкрита нелінійна складна, яка будується на основі самоорганізації. У даному трактуванні психіка має фазову багатовимірну структуру, але продовжує бути цілісною, тобто, вона здатна перебувати в процесі становлення у великі проміжки часу. Виділено також три основні фази психіки: дожиттєва – до моменту зачаття (певна культурна спадщина, що є в розпорядженні кожної сім'ї); прижиттєва – з моменту зачаття і до моменту смерті організму окремої людини (в термінах загальної психології ця фаза може бути виражена як "система психічної реальності"); постмортальна – після моменту смерті організму окремої людини (мистецтво, наука та інші продукти психічної діяльності людини при житті).

Таким чином, психіка як синергетичний об'єкт дослідження, середовище / система синергетичного порядку демонструє прояв фазових макро- і власних мікро внутрішніх станів, відповідно, рівнів / масштабів і видів вимірювань психомірних процесів самоорганізації. "Подібне розуміння психіки підкреслює особливу роль, яку отримує в її поведінці явище самоорганізації і процеси, що самоорганізуються. Вони широко представлені у працях таких авторів як І. Пригожин (теорія дисипації, теорія змін, 1947 – 2003), Г. Хакен (синергетика; 1980 – 2000) і А. Самарський з С. Курдюмовим і ін." (Єршова-Бабенко, 2015, с. 36).

Таким чином, ще в 90-і рр. у праці (Єршова-Бабенко, 1992) мені вдалося (у всякому разі, я сподіваюся, що вдалося) показати роль самоорганізації в поведінці психічних і психомірних процесів і розглянути самоорганізацію як наскрізний механізм, який діє як в період / в фазі життя окремої людини, тобто, за життя індивіда, як прийнято говорити, так і в періоди / в фазах, що передують цьому, тобто, у дожиттєвій і постмортальній фазах, які знаходять вираз в людській спадщині - культурі, науці, пам'яті тощо.

Подібна постановка питання виражалася:

по-перше, у запропонованій єдності уявлення самого психічного через виділення у ньому фазовості і перехідних станів між фазами, які концептуалізувалися ідеєю гіпертеорії психіки, що базувалася на єдиній основі самоорганізації;

по-друге, у запропонованому методологічному рішенні дослідження психіки як синергетичного об'єкту, середовища / системи синергетичного порядку та обґрунтуванні дії механізму самоорганізації протягом усіх фаз і переходів між ними;

по-третє, у внесеному доповненні у розвиток моделі В. І. Вернадського про існування Біо- та Ноосфери і відповідних ним видів Свідомості – тобто, у пропозиціях вважати, що існує також продукт Ноосфери - Альфасфера і відповідному третьому виду свідомості; у свою чергу, цей продукт відрізняється мінімальним проявом біологічності людини і біоносія її Свідомості (сьогодні це наше уявлення отримує підтвердження, описане нами у праці, що була опублікована минулого року в журналі Норвезької академії наук "Проблема нової картини світу. Світ "цифри" і "цифро-суб'єкту"" (Єршова-Бабенко, 2020);

по-четверте, у запропонованій концептуальній моделі "двох варіантів" – діленого макроцілого – "цілого в цілому" і неподільного (єдиного) макроцілого – "цілого-в-цілому", що мало на увазі нелінійність, самоорганізацію, цілісність (в значенні "такої, що постає"), а також у складності таких цілих.

У 2001 році вийшло у російському перекладі велике дослідження Г. Хакена "Принципи роботи головного мозку. Синергетичний підхід до активності мозку, поведінки і когнітивної діяльності" (Хакен, 2001). У цій праці автор аргументовано показав роль самоорганізації в діяльності головного мозку людини. У 2004 р. мені пощастило зустрітися з паном Г. Хакеном, який, як виявилось, вже був знайомий з моєю монографією про методологію дослідження психіки як синергетичного об'єкту, більш того, вона була у нього з собою, що мене ще більше здивувало. Він запропонував мені написати спільну працю про психіку і мозок з позицій теорії

самоорганізації. На жаль, у 2005 році він захворів і досі не є активним. Було листування з його секретарем. Готуючись до нашої співпраці, я випустила монографію "Психосинергетичні стратегії людської діяльності" (Єршова-Бабенко, 2005). На жаль, як ми знаємо, життя далеко не завжди дозволяє нам розпоряджатися ним згідно з нашими планами. Була і моя власна пауза в науковій діяльності.

І ось тепер зроблено наступний крок в моїх дослідженнях, а саме – в напрямку аналізу єдності, якою людина користується у своїй розумовій діяльності. Йдеться про єдність, яка виражена за допомогою з'єднання діяльності мозку і психічної активності людини. Оскільки у вітчизняній науковій традиції в поняття "психіка" прийнято включати цілу групу її складових – свідомість, особистість, пізнавальні процеси тощо, ми створили концепт, що виражає ідею подібної єдності – це концепт "(мозок / психіка) – (розум / свідомість ...)" (наявність трьох крапок в даному випадку принципова). Відповідно до цього, отримала розвиток і запропонована раніше гіпертеорія психіки як синергетичного об'єкту. Зараз йде мова про гіпертеорію самого концепту. Методологічними підставами цього концепту є принцип самоорганізації, зокрема, у розумінні І. Пригожина – як "порядок через хаос" (Пригожин, Стенгерс, 2021). Концептуальною підставою є наша модель "ціле-в-цілому" – неподільне ціле.

Додатковим принципом є "мерехтливий" принцип, який був введений нами у 2005 р. у вищезазначеній праці ("Психосинергетичні стратегії..."). Суть цього принципу фіксує ту обставину, що у поведінці концепту через мінливість його складових (мозку і психіки), роль керуючого параметру (КП) переходить від одного до іншого, і навпаки. Тобто, в рамках цього принципу у різних масштабах поведінки єдності (концепта) "(мозок / психіка) – (розум/свідомість...)" розглядається безперервна зміна ролі керуючого параметра розглянутої єдності – у масштабі гіперцілого / цілісності і на рівні різних поєднань її складових. Іншими словами, керуючий параметр не є строго закріпленим у часі і просторі як всередині кожного з них, так само і в масштабі їхньої єдності. Поняття "керуючий параметр" і "параметр порядку" мали важливе значення у теорії синергетики Г. Хакена, в працях В. Буданова (2007). Г. Хакен вважав, що "параметрами порядку називають змінні, що визначають всі інші ступені свободи при досягненні критичних умов" (Хакен, 2015, с. 267). Це мета-рівень, що лежить вище мікро-рівня і керує останнім. На мета-рівні керуючий параметр є "довготривалою колективною перемінною, що визначає мову середнього мезорівня... і керує швидкими, короткотривалими змінними, які задають мову нижчого мікрорівня" (Буданов, 2007, с. 344).

Перехід керуючого параметру від одного "учасника-гравця" до іншого залежить від умов, в яких діє гіперціле / цілісність, від стану, у якому знаходиться і воно само по собі, і його складові (учасники, гравці), від активності кожного з них у відповідний момент. Тоді спрацьовує або механізм хаотизації, або механізм складання, самоорганізації, виникнення або руйнування, зависання (плато) або надшвидкої зміни. Образно кажучи, перед нами – якийсь мерехтливий "дифузний багатогранник", який показує то один, то інший свій вияв / вираження (Prigogine, 1947).

Це ставить якісно нові завдання як перед наукою, так само і перед філософією. Оскільки потрібні принципово нові рекомендації для практичних сфер життя людини – соціальної, політичної, інформаційно-комунікативної, когнітивної, медичної, навчальної, психологічної, сфери управління тощо. Сьогодні ми гостро відчуваємо межу, до якої підійшли в нашому пізнанні себе, природи і, кажучи словами І. Пригожина, "діалогу людини з природою". Видатний вчений, розмірковуючи про "новий діалог людини з природою", мав на увазі новий образ реальності, що створюється на основі вивчення відкритих нестійких дисипативних систем. Для цього образу характерне нове бачення світу і часу: "наше бачення природи знає радикальних змін у бік множинності, темпоральності та складності. Довгий час в західній науці домінувала механістична картина світобудови. Нині ми усвідомлюємо, що живемо в

плюралістичному світі. Існують явища, які представляються нам детермінованими і оборотними. Такі, наприклад, рух маятника без тертя або Землі навколо Сонця. Але існують також і незворотні процеси, які як би несуть в собі стрілу часу" (Пригожин, Стенгерс, 2021, с. 34). Тоді наприкінці ХХ ст. відкриття незворотності часу, хаосу, біфуркацій, випадковості, та ін., мало неабияке значення для природничих наук, а потім і для суспільних. Пригожин писав про те, що "виявляється еволюція, різноманітність форм і нестійкість. Цікаво відзначити, що така картина спостерігається на всіх рівнях – в області елементарних частинок, в біології і в астрофізиці з її Всесвітом, що розширюється і утворенням чорних дір"(там само, с. 35).

Він вважав також, що людське суспільство у своєму розвитку проходить через каскад біфуркацій, які є чутливими до флуктуацій, каскад, що має місце в досить короткий історичний час розвитку людства. Тому І. Пригожин робив висновок про потребу "в нових відносинах між людиною і природою, так само, як і між людиною і людиною" (там само, с. 273). Хаос, невизначеність і випадковість замінюють порядок, стійкість і детермінованість процесів як природного, так і соціального буття.

Але зараз на початку ХХІ ст. ми можемо говорити про нову ступінь розвитку нашого бачення світу, яке вже детерміновано не фізикою чи хімією як провідними галузями природничих наук, як це було за часів І. Пригожина. Нове бачення базується на створенні іншого виду суспільства – "цифро-соціуму" і нового "цифро-суб'єкту", які виникають завдяки розвитку ІТ-технологій, комп'ютерних наук, розвитку штучного інтелекту тощо. "Сьогодні формується зовсім інша, нова наукова картина світу. Інша, тому що в ній не ставиться питання про модель природи. У цю картину світу вона не включена, також як не включені людина і суспільство. У неї стрімко увійшла принципово якісно інша складова – "цифра", що символізує неживе, небіологічне. Символічно, що, як відомо, саме слово "цифра", що походить від арабського (sifr).... означає "порожній", "нічого", "нуль" (Єршова-Бабенко, 2020, с. 53).

Чому так відбувається зараз? Тому що "цифра" є "неприродною", а "штучною", вона синтетична, абстрактна і орієнтується тільки на інформацію в цифровому форматі. Тому можна зафіксувати, що "цифра" існує "окремо від природи", "окремо від людини", або "після людини ("соціуму") і після природи". Також у цифровому світі не може бути ніякого діалогу ані з природою, ані з людиною. Цей висновок означає закінчення постнекласичної картини світу, яка орієнтувалася на діалог людини з природою і людини з людиною. "Цифра" ("цифро-суб'єкт") спочатку неемоційна (байдужа) і до людини, і до суспільства, і до природи, тобто, вона не передбачає враховувати усі ці світи. Навіть щодо людини цифра виводить її за межі своїх процесів, хоча вона придумана людиною і є продуктом її інтелекту, її психомірності. Аналогічне "ставлення" цифри до суспільства і природи, – вони не передбачаються також з самого початку існування цифри. Тому особливості сучасного етапу існування цифри такі, що фактично, сьогодні цифра будує свій незалежний ні від кого і ні від чого "світ цифри", "світ цифро-суб'єкта", "світ цифро-соціуму" (Єршова-Бабенко, 2020).

В аспекті вищезгаданого попередню картину світу можна умовно виразити моделлю (1) "природа – людина – соціум". Можливі її уточнюючі варіанти або ті, які базуються на іншій підставі, наприклад, "Всесвіт – природа – людина (мозок, психіка, свідомість) – соціум – культура – техніка / технологія" тощо. Сучасна картина, яка зараз утворюється, виглядає інакше, її висловлює модель (2): "природа – людина – цифра (нуль, порожній)" або "природа – людина (мозок, соціум, ...) – цифра (нуль, порожній)". Чому взагалі ми виходимо в кінці на "цифру", або на "нуль"? Тому, що зараз формується новий світ – світ інформації як такої, самої по собі, з цифроносієм. Така інформація існує скрізь і ніде.

"Вважається, що інформація виникає, коли її хтось чи щось сприймає. Якщо немає сприйняття (фіксації) – немає інформації. Щоб з'явилася інформація в цифровій формі, потрібно, щоб вона була сприйнята або людиною-суб'єктом, або "цифро-суб'єктом", наділений

відповідною інтелектуальною здатністю" (Єршова-Бабенко, 2020, с. 55). Тобто, людина і її психомірне сприйняття при цьому не обов'язкові. Фактично, до цього прагнуть розробники штучного інтелекту. Однак, все не так просто, тому що наші людські трактування інтелекту, по-перше, включають і емоційний інтелект, а, по-друге, виходять з наявності людини як учасника процесу і її здібностей як біоносія інтелекту. "Виникає питання, а про який інтелекті і носія піде мова у "цифро-суб'єкті"? Якщо "суб'єкт-цифра" немає біоносія, немає нервової системи, "духу і віри" в гегелівському сенсі, емоційного інтелекту в людському сенсі, то ми в поведінці подібного "суб'єкта" спостерігаємо в інтелектуальному плані – штучний інтелект або ... ?" (Єршова-Бабенко, 2020, с. 55).

Таким чином, новий світ характеризується байдужістю до людини, принциповою "не-людиномірністю" і "непсихомірністю". Зараз настає не просто "доба цифри", що має на увазі наступний етап розвитку цивілізації, який охоплював би усі попередні етапи. "Доба цифри" не включає попередні, а залишає все, зокрема, й культуру, за межами своєї єдиною "цифрової цивілізації".

Звичайно, у тому, що відбувається сьогодні, більше запитань, ніж відповідей. Але вже стає зрозумілим, що тепер на початку 20-х рр. XXI ст. ми прийшли до необхідності діалогу з самим собою і до нового адекватного образу себе в єдності проявів психіки і мозку, тому що виклики, які виникають в результаті стрімкого невпинного розвитку "цифрової цивілізації" – "цифро-соціуму" і "цифро-суб'єкта" дуже серйозні і глобальні.

Мова, на якій ми досі говорили з собою і з природою, вже застаріла і це стало небезпечним, тому що прийшов "світ цифри" і "цифро-суб'єкта". Сьогодні суспільство і наука ставлять перед філософією питання, на які у неї немає готових відповідей. Тому, якщо ми не встигнемо перебудувати своє мислення в аспекті єдності, цілісності уявлень про свої "мозок і психіку" – "(brain / psyche) – (mind / consciousness ...)", носіїв і творців нашої реальності, і також в аспекті адекватності наших уявлень про них, то і жити буде "цифро-суб'єкт", а не ми.

Висновки. Отже, на нашу думку, сучасна картина світу набуває наступного вигляду:

1. Була і є природа. Вона, звичайно, породила людину з її мозком і психікою, проте залишилася до цієї людини байдужою і здатною існувати і без неї. Бо існування людини не є обов'язковою умовою можливості існування природи.

2. Була і є людина, яка породила соціум, який також виявився байдужим до людини, хоча і є її продуктом. Однак, на відміну від природи, соціум без людини не існує. Отже, людина є умовою існування соціуму (принаймні, "людиновимірною" соціуму, оскільки тепер вже цілком очевидно, що можливий також соціум іншої мірності).

3. На певному етапі свого становлення людина породила "цифру", а потім і "цифро-продукт" / "цифро-суб'єкт", які байдужі до людини і дуже скоро будуть здатні жити без неї, створюючи не "людиновимірний", а "цифро-суб'єктний" соціум – "цифро-соціум". Як ж перспективи в таких умовах уготовані людині? – Питання залишається відкритим.

Тому нам вкрай необхідні цілісність і адекватність нашого уявлення про таку єдність, як "мозок і психіка" людини (з усіма її складовими). І я сподіваюся на зацікавленість дослідників сьогодні, що призведе до співпраці у вирішенні поставленої проблеми.

Література та посилання

- Буданов, В. Г. (2007), "Принципы синергетики и язык", *Философия науки*, вып. 8, с. 340 – 353.
- Добронравова, І. С. (2011), "Постнекласичне знання як процес – форми організації і самоорганізації", *Філософія освіти*, 1-2 (10), с. 220 – 229.
- Єршова-Бабенко, І. В. (1992), *Методологія дослідження психіки як синергетического*

- объекта. Монография, Одеском, Одесса, 124 с.
- Ершова-Бабенко, И. В. (2005), *Психосинергетические стратегии человеческой деятельности. Монография*, NOVA KNIGA, Винница, 368 с.
- Ершова-Бабенко, И. В. (2015), *Психосинергетика. Монография*, Херсон, 488 с.
- Ершова-Бабенко, И. В. (2001), "Фундаментальные методологические положения психики человека", *Перспективы*, № 1(13), с. 32 – 38 ; №2 (14), с. 67 – 72.
- Ершова-Бабенко, И. В. (2019а), "Гипертеория "brain-psyche-mind/consciousness" – постнеклассическое общее решение проблемы и методология исследования психомерности", Ст. 1-я, *Norwegian Journal of development of the International Science*, Vol. 3, No. 29, с. 45 – 50
- Ершова-Бабенко, И. В. (2019b), "Целостность и исходная "гибридность" гиперсистемы "brain-psyche-mind/consciousness". Методология исследования". Ст. 2-я, *Norwegian Journal of development of the International Science*, Vol.2, No.31, с. 58 – 64.
- Ершова-Бабенко, И. В. (2020), "Проблема новой научной картины мира. Мир "цифры" и "цифро-субъекта", *Norwegian Journal of development of the International Science*, Vol.2. № 44, с. 53 – 60.
- Ломов, Б. Ф. (1999), *Методологические и теоретические проблемы психологии*, Российская академия наук, Ин-т психологии, Наука, Москва, 349 с.
- Николис, Г., Пригожин, И. (1979), *Самоорганизация в неравновесных системах: От диссипатив. структур к упорядоченности через флуктуации* [Пер. с англ. В. Ф. Пастушенко; Под ред. Ю.А. Чизмадзе], Мир, Москва, 512 с.
- Олейник, Ю. (2021). "Развитию психологии – приоритетное значение", *Психологический журнал*, №11 (3), Электронный ресурс. Режим доступа (12.07.2021): <https://arxiv.gaugn.ru/issue.2021.2.5.3/>
- Пригожин, И., Стенгерс, И. (2021), *Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой* [Пер. с англ. / Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова], URSS, Москва, 320 с.
- Сабошук, А. П. (1990), *Гносеологический анализ психофизиологических механизмов генезиса мышления*, Штинца, Кишинев, 188с.
- Хакен, Г. (2001), *Принципы работы головного мозга: Синергетический подход к активности мозга, поведению и когнитивной деятельности* [пер. с англ. Ю. А. Данилова; науч. ред-ние В. И. Аршинова], Per Se, Москва, 353 с.
- Хакен, Г. (2015), *Синергетика: в 2-х частях. Ч. 2. "Перспективы и приложения"*, URSS, Москва, 432 с.
- Prigogine, I. (1947), *Etude Thermodynamique des Phénomènes Irréversibles. Thèse d'agrégation presentiee a la faculte des sciences de l'Univesite Libre de Bruxelles*, Dunod, Paris, Pp. ix+143

References

- Budanov, V. G. (2007), "Principles of synergetics and language" ["Printsipy sinergetiki i yazyk"], *Philosophy of Science*, vol. 8, p. 340-353 [in Russian]
- Dobronravova, I. S. (2011), "Post-classical knowledge as a process – forms of organization and self-organization" ["Postneklasychne znannya yak protses – formy orhanizatsiyi i samoorganizatsiyi"], *Philosophy of Education*, No.1-2 (10), pp. 220-229 [in Russian]
- Yershova-Babenco, I. V. (1992), *Methodology for the study of the psyche as a synergistic object* [Metodologiya issledovaniya psikhiki kak sinergeticheskogo ob"ekta], Odеском, Odessa, 124 p. [in Russian]

- Yershova-Babenko, I. V. (2001), "Fundamental methodological provisions of the human psyche" ["Fundamental'nye metodologicheskie polozheniya psikhiki cheloveka"], *Perspectives*, No. 1 (13), pp. 32-38; No. 2 (14), pp. 67-72 [in Russian]
- Yershova-Babenko, I. V. (2005), *Psychosynergetic strategies of human activity. Monograph [Psikhosinergeticheskie strategii chelovecheskoi deyatel'nosti. Monografiya]*. Vinnytsia, NOVA KNIGA, 368 p. [in Russian]
- Yershova-Babenko, I. V. (2015), *Psychosynergetics. Monograph. [Psikhosinergetika. Monografiya]*. Kherson, 488 p. [in Russian]
- Yershova-Babenko, I. V. (2019a), "The "brain-psyche-mind / consciousness" hypertheory is a post-nonclassical general solution to a problem and a methodology for the study of psychomericness. Art. 1st" ["Giperteoriya "brain-psyche-mind/consiousness" – postneklassicheskoe obshchee reshenie problemy i metodologiya issledovaniya psikhomernosti. St. 1-ya"], *Norwegian Journal of development of the International Science*, Vol.3, No.29, pp. 45-50 [in Russian]
- Yershova-Babenko, I. V. (2019b), "Integrity and initial "hybridity" of the "brain-psyche-mind / consciousness" hypersystem. Research methodology. Art. 2nd" ["Tselostnost' i iskhodnaya "gibridnost" gipersistemy "brain-psyche-mind/consiousness". Metodologiya issledovaniya. St. 2-ya"], *Norwegian Journal of development of the International Science*, Vol.2, No.31, pp. 58-64 [in Russian]
- Yershova-Babenko, I. V. (2020), "The problem of a new scientific picture of the world. The world of "numbers" and "digital-subject" ["Problema novoi nauchnoi kartiny mira. Mir "tsifry" i "tsifro-sub'ekta"], *Norwegian Journal of development of the International Science*, Vol.2, No. 44, pp. 53-60 [in Russian]
- Lomov, B. F. (1999), *Methodological and theoretical problems of psychology [Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psikhologii]*, Russian Academy of Sciences, Institute of Psychology. Science, Moscow, 349 p. [in Russian]
- Nicolis G., Prigogine, I. (1979), *Self-organization in non-equilibrium systems: From dissipatives. structures to order through fluctuations [Samoorganizatsiya v neravnovesnykh sistemakh: Ot dissipativ. struktur k uporyadochennosti cherez fluktuatsii]* [Transl. from English V. F. Pastushenko; Ed. Yu. A. Chizmadzheva], World, Moscow, 512 p. [in Russian]
- Oleinik, Y. (2021), "The development of psychology is a priority" ["Razvitiyu psikhologii – prioritnoe znachenie"], *Psychological journal*, No. 11 (3), Viewed 07/12/2021. Available at: <https://arxiv.gaugn.ru/issue.2021.2.5.3/> [in Russian]
- Prigogine, I., Stengers, I. (2021), *Order out of chaos: A new dialogue between man and nature [Poryadok iz khaosa: Novyi dialog cheloveka s pri-rodou]* [Transl. from English / Ed. V. I. Arshinov, Yu. L. Klimontovich and Yu. V. Sachkova], URSS, Moscow, 320 p. [in Russian]
- Sabochuk, A. P. (1990), *Epistemological analysis of psychophysiological mechanisms of the genesis of thinking [Gnoseologicheskii analiz psikhofiziologicheskikh mekhanizmov genezisa myshleniya]*, Shtintsa, Chisinau, 188 p. [in Russian]
- Haken, G. (2001), *How the Brain Works: A Synergistic Approach to Brain Activity, Behavior, and Cognitive Performance [Printsipy raboty golovnogo mozga: Sinergeticheskii podkhod k aktivnosti mozga, povedeniya i kognitivnoi deyatel'nosti]* [Transl. from English Yu. A. Danilova; scientific. ed. by V. I. Arshinov], Per Se, Moscow, 353 p. [in Russian]
- Haken, G. (2015), *Synergetics: in 2 parts, Part 2. "Perspectives and applications" [Ch.2. "Perspektivy i prilozheniya"]*, URSS, Moscow, 432 c. [in Russian]
- Prigogine, I. (1947), *Etude Thermodynamique des Phénomènes Irréversibles. Thèse d'agrégation présentée à la faculté des sciences de l'Université Libre de Bruxelles*, Dunod, Paris, Pp. ix+143 [in French]